

KOLOSSVÁRYNÉ DARÁNYI ELLA:

OLASZORSZÁGI UTAM (1927)

Ezeken a szürke köveken, melyek évszázadok viharát állták ki, hogy csillogott egykoron a sok márvány, arany és érc! Ha kárt tett bennük tűzvész vagy földrengés, annál pazarabban építették fel újra a pompaszerető császárok. Egészen addig, míg a külsőségek kultusza, féktelen élvhajászat és nagyravágyás olyan atmoszférát teremtett, melynek nyomására összeroppant a hatalmas római birodalom. Eltűntek a kéjelgő krózosok, el a zsarnokok, kiknek intésére félelmetes légiók indultak meg és helyet engedtek annak a szelid Királynak, aki bűvös jogarával egymásután hajtotta szolgálatába a föld uralkodóit. De ahhoz, hogy a Szeretet uralma biztosíttassék az erőszak felett, nagyon sok ártatlan vérnek kellett folynia. A római arisztokrácia bizony nem sajnálta pénzét és véréit a születendő egyháztól, de a nép egyszerű gyermekei közül is ezren és ezren hagytak ott biztos megélhetést, családot és becsülést, hogy himnusszal ajkukon fussanak a vadállatok karmai közé, Krisztusért! Az alkonyat pírja fénykoszorút font a komor *Colosseum* köré és pirosra festette a hatalmas porondot, amely egykoron a mártírok vérében ázott.

Az állandó római lakos, a bennszülött római talán nem is tudja, mit érez a vallásos idegen, aki először lép erre a földre, pedig nem lehet letagadni, hogy az óriási Amphiteátrum, mely holdfénynél ritka festői látványosság, ma nagyrészt útszéli szerelmespárok és kóbor macskák találkozó helye. Azoknak szellemét azonban, akik itt, mérhetetlen kínok között, egy ezerszer tisztultabb világnézet kialakulásának előmunkásai voltak, nem zavarja már a késői utódok könnyelmű kegyeletlensége; emlékükről a római liturgia gondoskodik az egész földkerekségen, jutalmuk pedig Isten, aki maga a mennyország, melyet elnyerni reméltek.

A *Vatikáni Múzeum* alapos elmélyedést igényel. Lehetetlen leírni azt a lelkesedést, amit *Michelangelo* és *Raffaello* vált ki belőlünk; az egyik leírhatatlanul hatalmas, a másik leírhatatlanul szép, mindkettő méltó arra, hogy annak a palotáját ékesítse, aki hivatva van az isteni törvények folyásának medrét szabni a földön. De, aki ezen törvényeknek a keletkezéséhez, kezdve a messiásváróktól az Ó- és Újtestamentumon át akar közelebb jutni, az lépjen be

a *sixtusi kápolnába*, mely teljes egészében az Űdvtörténet fejedelmi képeskönyve, és bízza magát bátran annak a Sasnak a szárnyaira, akinek művészete olyan halálosan komoly, mint maga a lét kérdése. Nem érzem magam hivatottnak arra, hogy *Michelangelo* nagyságát festészeti szempontból méltassam, csodás skurcairól, anatómiai tudásáról, kompozícióinak erejéről és tökéletességéről nyilatkoztak nálamnál hivatottabbak és azt hiszem, hogy a bámulat, mellyel az utókor e titán műveinek adózik, nem fog megszűnni, amíg csak él az emberiségben az érdeklődés a szép iránt. Bizonyos, hogy a sixtusi kápolna magasztos témája valóban méltó anyaga ennek a hatalmas zseninek, aki az óriási mértékben és a roppant feladatokban érzi magát otthonosan. Buonarotti festményein keresztül is mindig szobrász marad, szép és érdekes koloritja valósággal eltörpül a formák és a plasztikai mozzanat jelentősége mellett. A kápolna első benyomása olyan erőteljes és lenyűgöző, hogy a belépőt úgyszólván rémület fogja el a teremtő erő ilyen megnyilvánulása előtt. S ha tekintetét a próféták nemes alakjairól, az Írások felett mélázó Sibilákról a mennyezetre emeli, ott lebeg előtte a végtelennek látszó űrben maga a teremtő Atyaisten, aki köpenyének bő felhőzetében, angyalait rejtegetve, kezének egy mozdulatával létrehozza a világot, a napot, a holdat, az állatokat és a növényeket. Minden ténykedése között azonban legszébb és legtökéletesebb az ember teremtése. Mintha a Szentírás ezen szavai lebegtek volna a művész szeme előtt: „Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra.” — A föld sziklapartján a fénylő azúrral szemben, ott ül az anyaghoz kötött Ádám, az ember és sóvárgó tekintettel néz az örök Szellem birodalma felé. A tiszta étherből az Atyaisten szerető keze nyul felé, aki mutatóujjának érintésével lelket és életet lehel a föld szülőttébe, balkarjával angyalait öleli át, e testetlen szellemeket, kik ujjongani látszanak az Atya mindenhatósága felett. Mig az egyik fal mentén Mózes, a másikon Jézus életének jelei vonulnak végig. *Botticelli*, *Perugino* és más kiváló mesterek ecsetéből, az oltár felett megfeketedve a tömjénfüsttől, bontakozik ki előttünk a „Giudizio finale” szörnyű embergomolya, hol reménytelenül zuhannak egész csoportok a kárhozát örvényébe, de még az igazak táborát is rettegés fogja el az igazságszolgáltatás e könyörtelen perceiben. A szentek és márirok irgalomért remegve mutatják fel szenvedéseik és kivégzésük eszközeit, a kép közepén pedig imperátorként ítéel Krisztus. Az utolsó ítélet

Jézusa nem a szelid Pásztor, hanem az igazságos Bíró erőteljes kolosszális ábrázolása, az új Ádámé, aki mintegy típusa az „ember”-nek (Ember Fia) és akinek élete és törvényei zsinórmértékül fognak szolgálni a földön élő összes emberek megítélésében az örökkévalóság szempontjából. Itt semmi sincsen egy *Fra Angelico* extatikusan finom művészetéből, mely a konzekvens hitélet tisztult levegőjéből fakadt. Itt elementáris erővel az ember tragédiája gomolyog s ragadja meg a lelkeket s míg az előbbi inkább olyan, mint a szférákból jövő mennyei muzsika, az utóbbi a súlyos problémákban elvérző filozófust hozza eszünkbe. De hogy *Michelangelo* bájosat és vonzót is tudott alkotni, arról a libiai Sibilla tanuskodik, aki nőies attitűdjével a görög táncosnőkre emlékeztet. Finom vonásain leonárdikus rejtély ül és törékeny csuklójával nehezen tartja a titkok könyvét, melyet az imént ütött fel.

*Fra Angelico*t utoljára üdvözlöttük az V. Miklósról nevezett szobában, hol Szent István és Szent Lőrinc, a két fiatal diakonus mártírnak életéről tizenkét remek képet festett. De mit szóljunk *Raffael*hez, aki itt a Vatikánban nyilatkozik meg a legékesszólóbban. A „*Stanzá*”-k nemes költészete a mester legjelentősebb alkotása és a sixtusi kápolna viharos jelenetei után úgy hat, mint valami nyugodalmas táj, melyet hullámzó, sötét tenger után pillant meg az ember. Egyéni jellegükön kívül rögtön megérezzük, hogy *Michelangelo* több mint negyven évvel élte túl *Raffaelt*, kinek művészete sohasem jelenthetett modern forradalmi evolúciót. Ehelyett képeit egy olyan klasszikus páthos lengi át, melyet sokan banális személytelenség gyanánt vetettek a mester szemére. Én éppen ebben a szubjektivitástól való mentességben látom előkelőségét, abban pedig, hogy minden nyomatékos sajátosság nélkül ilyen abszolút szépet és maradandót tudott alkotni, művészi fölényének legjobb biztosítékát. Igaz, hogy a legmozgalmasabb jeleneteiben is mindig a harmónia a fő, harmónia színben és vonalban, de mivel itteni művelt lakosztályokba szánta, mindenesetre megnyugtatóbbak a kedélyre, mint *Michelangelo* irtózatos küzdelmei. Legjobban megkapott az *Incendio del Borgo* nevű falfestmény az első *Stanzá*ban, mely témájánál fogva a festő számára legnehezebben megoldható feladatok közé tartozik. Tűzvész üt ki Borgóban és IV. Leó a Péter templom loggiájáról a keresztjével eloltja a mindenünnen előtörő lángokat. Az előtérben az asszonyok riadalma közt folyik a tűzoltás, a gyermekeket már kimentették a daliás férfiak, most egy ag-

gastyánt hoz vállán az egyik izmos legény. A túloldalon nagy kőkorsókba sietve merik a vizet. Mintha csak élne az egyik tűzoltó, aki a falba kapaszkodva megrendülve konstatálja a hirtelen bekövetkezett csodát. Tekintete elárulja, hogy rendkívüli erő közbelépése folytán szűnik meg a veszedelem; a néző vele együtt önkénytelenül körülnéz, keresi az okot; a háttér messzeségében feltűnik a pápa kicsiny alakja, kinek fölemelt karja előtt a hálásan lelkendező tömeg térdel. Szépek a többi görög témájú stanzák is, melyek a feltámadt antik szellemről tanuskodnak, de amilyen szívesen láttunk ilyeneket *Botticelli* esetéből, szerintünk Raffael zsenije vallásos témákban otthonosabb. Ilyen a Stanza della Sequaturában a „*Disputa del Sacramento*”, amely felülmúlhatatlanul impozáns alkotás. Oltárszerű emelvényen szabadég alatt áll a „*Disputa*” középpontja, a legfőlségesebb Oltáriszentség. Jobbra, balra, márványlépcsőkön, gyönyörű elrendezésben csoportosulnak a nagy egyházatyák, szentek, tudósok, pápák és költők és minden kor kiváló szellemei; ott látjuk Dante babérkoszorús fejét, mögötte Savonarolát, majd a kép legszélén a bal sarokban Angelico da Fiesolét is. A szétszórt foliánsokon és felnyitott tekercseken kívül csak a magyarázatra emelt kezek és karok tanuskodnak a vitáról, mely egyetemes himnusszá látszik fejlődni, áthatolva az apró angyaloktól tartott tömör felhőkoszorún, hol mennyei megvilágításban, leírhatatlan méltóságban trónolnak az Ó- és Újtestamentum egyes szentjei és apostolai, élükön Péter és Pál. A megdicsőültek közt elragadóan szép a két fiatal mártír diakonus, Lőrinc és István. Lőrinc kedves részvételt mutat ujjával lefelé a vitatkozókra, míg az első vértanú pálmát tart kezében és fölfelé néz: „*Video caelos apertos . . .*” A csoport közepén a stigmáit mutató Krisztus ül anyja és Keresztelő Szent János közt, feje fölött az Atya, kinek alakja egészen az angyalok karába vész, lábainál pedig egy óriási naphoz hasonló ostyában a Szentlélek tárja ki szárnyait közvetlen a szentségtartó felett. Ugyanitt, hol a teológia ezen utolérhetetlen apoteózisát szemlélhetjük, van a költészet legszebb dicsőítése is „Parnassus” címén. A vak Homeros hívja föl legjobban figyelmünket, akinek környezetében Dantét, Vergiliust, Petrarcat és Sapphot véli felismerni az ember. A *Disputa* igazi pendánsképe azonban mégis az „*Athéni iskola*”, hol márványcsarnokokban tartózkodó bölcsék színes táborába a renaissance által rajongva istenített Plato és Aristoteles lépnek be. Legérdekesebb fényhatásainál fogva is, a Stanza d’Eliodoró-

ban az ablak feletti „Szent Péter szabadulása.” Tökéletesen élethű, hatalmas vasrács mögött csodálatos fényességben úszik az angyal, ki sürgetve szólítja menekülésre az álomba merült, megláncolt apostolt, sugárzó alakjával megvilágítva a sötét börtönt és az állva alvó öröket. Majd ismét a börtön bejáratánál látjuk őket s a csöndes elegikus álomszerűség, mellyel Péter a tündöklő jelenést követi, önkéntelenül eszünkbe hozza Orpheust az alvilágban. A freskó baloldalán a hold felhős sarlóját hajnali pír váltja fel, míg az előtérben fáklyavilágnál, rémüldözve ébrednek a páncélos római katonák.

Egy pillantás jut még a Loggiák folyosójára, melynek bolthajtásait *Raffael* naivan édeskés bibliai jelenetekkel díszítette. Annál jobban lehet csodálni faliszőnyegeit a Galleria degli Arazziban, mely a flandriai Arrasról, a szőnyegipar ősi hazájáról nyerte elnevezését. Másolatukat Berlinben, Londonban, Párisban, Drezdában mutogatják, evangéliumi téma-feldolgozásuk *Raffael* legsikerültebb munkái közé tartozik.

De alig hogy elhagyjuk a vallásos témájú műremekeket, amelyeket a renaissance ízlése szerint itt is ott is felvált egy-egy olyan mű, mely az antik vliágból meríti tárgyát, egyszerre csak egészen az ókori gyűjtemények közt találjuk magunkat, hol a régi Hellas ragyogó emlékei mosolyognak felénk. Élükön Apollo Belvedere, ki a görög berkekből a Vatikánba száműzve, gyönyörködtető akkordot vált ki mindenkiből, aki fogékony a tiszta szép iránt. A gyönyörű Laokoon csoportot, a híres Discobolust, a Kr. előtti Herkules torsót, Cicero és Augustus mellszobrát itt látjuk egymásután végnélkül sorakozó termekben. Itt van a Nilus hatalmas csoportszobra, a fürdő után magát ledörgölő atléta (Apoxyomenos, majd Demosthenes és Canova Perseusa is. A *Cortile ottagonale* negyedik sarok kabinetjében találjuk azt a Hermet, melyet sokan a világ legszebb szobrának tartanak. A remek *Braccio Nuovo* mennyezetét nagyrészt eredeti antik oszlopok tartják, a falakon stekerreliefek, Marcus Aurelius és Trajanus oszlopairól. A padló eredeti ősrégi mozaik. A görög plasztika, úgy érzem valóban nem szorul magyarázatra, értelme maga az anyag s a formák és vonalak összhangja, melyet az ókor nagy mesterei tökéletes szépségben érzékelhetően tárnak elénk. A Szépművészetek mindig ide fognak iskolába járni, hol az ideális valóság megelevenítéssel a szemet oly magas igényre képzik, hogy rajta keresztül hűvös és bölcs harmónia árad a lélekre is.

Frascati felé festői úton haladunk. Imitt-amott a fák alján festői, harmatos ciklámenek bukkannak elő. *San Gondolfónál* megállunk, hogy az alattunk elterülő sötét-kék tóban gyönyörködhessünk. Elsüllyedt ókori hajók kerültek elő már csodálatos mélységeiből, melyekkel kapcsolatban legendás kincsekről beszélnek. Ezen a vidéken nem lehet eltenni a fényképezőgépet, mert egy mesészerűen szép természet nyújt keretet az emberi kultúra legősibb történetéhez. Kastélyok, ligetek, trópusi flórától körülvelt nyári rezidenciák mellett elhaladva, kocsink váratlanul megáll egy nagyszerű kerti bejárat előtt. Pár lépést teszünk a park széles ösvényein és itt van előttünk a *Villa Falconieri* óriási pálmáival és délszaki növényeivel. A kőkerítés mellett remek panoráma bontakozik ki. Végig futunk a történelmi palota termein s a ciprusokkal szegélyezett bassin elégikus hangulata után már csak Richard Voss emléke regél a Villa Falconieri virágdús tavaszáról.

A vatikáni képtár gyögyörű, értékes gyűjtemény, de a firenzei festészeti remekék után nem tesz ránk különösebb benyomást. Annál jobban imponál a Diocletianus thermái mellett tepidariumból alakított *Santa Maria degli Angeli* templomában *Houdon* óriási nagy szobra a *karthauzi rendalapítóról*. Ékesszólóbb apotheozisa a szerzetesi szemlélődő magábanvonultásnak és a remeteség eszményének, mint ez a *Szent Brunó*, nem hagyta el soha szobrász vésőjét. A templom képei azelőtt a Szent Péter templomban voltak, jelenleg mozaik másolatuk van ott.

Ellátogatunk a *Katakombákba*. Az utóbbi évek legértékesebb ásatásainak színhelyére a *San Sebastiano katakombáihoz* sietünk. Ismét a sírok útján, a Via Appián járunk, hol az ósrégi etruszk tumuluszok, a Köztársaság síremlékei és a császárság márvány-mauzoleumainak maradványai mellett visz el utunk. A San Sebastiano ad ca-tacumbas már az I-ső és II-ik században temetkezési hely volt és számtalan vértanu sírját őrzi. Két fal között széles térségen át lépünk az oszlopos bazilikába, ahonnan baloldalt kis ajtó vezet le a több emeletnyi mélyen fekvő földalatti helyiségekbe, folyosókra. A templom sok száz éven át a ciszterci rend tulajdona volt, zárdájukat a népszerű műkedvelő maecenas *Scipio Borghese* újra felépítette. A bazilika alsó részébe temették el Szent Sebestyént, akinek kápolnáját nagy pompával ékesítette fel *Borghese* utóda, Francesco Barberini, aki mint „fin lett-ré” és „grandseigneur” volt ismeretes. Vörös márványt

hozott, mely a mártír vérére emlékeztet és elrendelte, hogy bronzlámpásokban éjjel-nappal égjenek az öröklán-
gok a megnyilazott fiatal római tiszt sírján.

Az oltár alatt lágy mozdulatban a holt Sebestyén fekvő szobra pihen, valószínűleg *Bernini* rajza nyomán. A Sebastianóra vonatkozó tanulmányok igazolják, hogy 680-ban, amikor a hős vértanu ereklyéjét Rómában körülhordozták, azonnal megszűnt a dühöngő pestis. Ekkor terjedt el tisztelete az egész világon. *Barberini* a drága csontokat a régi repedt kristálytartóból ólomládikákba helyeztette át.

A templomok története a népekéhez hasonló, szüntelen megújulnak dicsőség és balsors között. A forradalom elűzte a ciszterciákat és San Sebastiano a béke helyreállta után a minoriták kezébe került, akik önfeláldozó önzetlenséggel vállalták a kedvezőtlen fekvésű, egészségtelen hajlékot és ma is éber őrei ennek a földnek, mely a legősibb keresztény tradíciókat hordja méhében. A San Sebastianót eredetileg az Apostolok bazilikájának hívták, mert hosszú ideig itt pihentek Péter és Pál apostolok halmvai, amit autentikus latin szövegek bőven igazolnak. A kutatásokat végző archeologusok azt sem tartják kizártnak, hogy Péter apostol életében is lakott volna itt. Egy villa és több antik ház került már felszínre a föld mélyéből és az eddigi adatok alapján az is föltételezhető, hogy *itt volt az Ósegyház székhelye*. Egy titokzatos nem egészen tisztázott régi felírás „*domus Petri*” még arra vár, hogy a franciskánus barátok egy újabb csákányütése, avagy egyik tudós szakértő kezébe kerülő okmány teljes világosságot hozzon ebbe a kérdésbe.

(*Folytatjuk.*)

Kolossváryné Darányi Ella.